

הלכות פורים (תשע"ט)

ערך: הרב שמעון גולן

מיוחדים הם ימי הפורים שעליהם נאמר (אסתר ט, כח): וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם, ובלשון חז"ל (מדרש משלי פרשה ט): "שכל המועדים עתידים בטלים, וימי הפורים אינם בטלים לעולם."

סביר להניח שהסיבה לכך היא שאת ימי הפורים קבלו אבותינו מיוזמתם וברצונם, ככתוב (אסתר ט, כז): קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים עליהם ולא יעבור להיות עשים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה. זוהי, למעשה, המצווה הראשונה שעם ישראל קיבל על עצמו בלא ציווי "מלמעלה".

ברוח דברים אלו, נלמד את הלכות פורים, כדי לקיימם כהלכה.

ארבע פרשיות

א. כתב ה"משנה ברורה" (סימן תרפה ס"ק א): "חז"ל תקנו לקרות ד' פרשיות בשנה מראש חודש אדר עד ראש חודש ניסן לזכרון ארבעה דברים, והם אלו:

הראשונה היא פרשת שקלים לזכרון מצות מחצית השקל שהיו מחויבים ליתן ללשכה לקרבן התמיד בכל שנה.

השנייה היא פרשת זכור לזכור מעשה עמלק וקורין אותה בשבת שלפני פורים לסמכה למעשה המן שהיה מזרע עמלק וכדי להקדים זכירת מחיית עמלק לעשייתה, וכדכתיב: והימים האלה נזכרים ונעשים.

השלישית היא פרשת פרה אדומה והיא בשבת שקודם פרשת החודש שכן היה שריפתה במדבר סמוך לניסן כדי להזות בה את ישראל באפר החטאת מיד אחר הקמת המשכן כדי שיהיו טהורים ויוכלו לעשות הפסח בזמנו. לכך קורין פרשה זו להתפלל לפניו יתברך שגם עלינו יזרוק מים טהורים במהרה.

הרביעית פרשת החודש בשבת הסמוך לראש חודש ניסן כדי לקדש חודש ניסן, דכתיב בתורה: החודש הזה לכם ראש חדשים. אבל אין זה עיקר הקידוש, כי עיקר הקידוש הוא בעת ראיית הלבנה שמקדשין אותו הבית דין ואין הקריאה הזאת אלא מדרבנן."

ב. השנה חלות ארבע הפרשיות בשבתות הבאות:

פרשת שקלים - בשבת פרשת "ויקהל" (כה באדר א).

פרשת זכור - בשבת פרשת "ויקרא" (ט באדר ב).

פרשת פרה - בשבת פרשת "שמיני" (כג באדר ב).

פרשת החדש - בשבת פרשת "תזריע" (א בניסן). מוציאים שלשה ספרי תורה; ששה קרואים בפרשת השבוע (תזריע), שביעי - שבת ראש חדש (פרשת פנחס), מפטיר - פרשת החדש (פרשת בא). הפטרת שבת החדש (יחזקאל מה).

ג. נחלקו הראשונים אם חיוב קריאת פרשת זכור הוא מן התורה או מדרבנן. מרן ב"שולחן ערוך" הכריע שהוא מן התורה.

מפסיקה זו נובעות מספר מסקנות מעשיות:

(א) בעל הקורא והשומעים חייבים להתכוון לצאת ידי חובת הקריאה.

(ב) חייבים לדקדק היטב בקריאה.

(ג) הקורא חייב להיות "גדול" בוודאות (לגבי נער המגיע למצוות בשבת זו - יש להתייעץ עם הרב).

ד. ביחס לחיוב נשים ב"פרשת זכור" נחלקו הדעות. שאלה זו אינה מופיעה בשולחן ערוך, אולם היא נידונה על ידי פוסקים מאוחרים יותר. לכתחילה רצוי שנשים תבואנה לשמוע קריאת הפרשה כדי לצאת ידי חובה לפי כל השיטות.

ה. מי שלא שמע קריאת פרשת זכור, יתכוון לצאת ידי חובה בקריאת התורה בפורים, או בשבת פרשת "כי תצא".

ו. מרן בשולחן ערוך מציין שיש פוסקים הסוברים שגם קריאת פרשת "פרה" היא מן התורה, אולם למעשה אין נוהגים באותן החומרות כמו בפרשת "זכור".

תענית אסתר:

א. נוהגים להתענות "תענית אסתר" ביום (רביעי) יג באדר. נחלקו רבותינו מהו המקור לתענית אסתר, אולם לכל הדעות תענית זו קלה יותר מהתעניות שהן זכר לחורבן הבית.

ב. "קולא" זו באה לידי ביטוי בכך שיש יותר פטורים מהצום ב"תענית אסתר" מאשר בתעניות האחרות: מעוברות ומניקות, חולים אפילו קלים ביותר, זקנים ותשושים ובעלי ברית (בשאלות מעשיות מי ממשלתפי הברית פטורים ועל השלמת התענית, יש להתייעץ עם הרב). אולם,

הבריאים חייבים להתענות מעלות השחר (11: 04) עד צאת הכוכבים (09: 18). בפועל, מסיימים את התענית אחר קריאת המגילה.

ג. מי שקשה עליו התענית, כתב בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תרצב סעיף ד) ש"יכול לשמוע קריאתה מבעוד יום מפלג המנחה ולמעלה". והוסיף רמ"א: "אבל אסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה, אפילו התענית קשה עליו". במשנה ברורה (ס"ק יד) נפסק "דדווקא אכילה אסור אבל טעימה בעלמא שרי... ואפילו טעימה אין להקל אלא לצורך גדול דהיינו חולה קצת או מי שמתענה והתענית קשה לו. ושיעור טעימה היינו כביצה פת או משקין כשיעור ביצה". וכן פסק הרב עובדיה יוסף (שו"ת יביע אומר חלק ט אורח חיים סימן סז) ש"אם קשה לו התענית בוודאי שיוכל לטעום".

מחצית השקל

- א. כתב הרמ"א: "יש אומרים שיש ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו היום ובאותו הזמן, זכר למחצית השקל שהיו נותנים באדר". גם הספרדים נוהגים מנהג זה.
- ב. בענין זמן נתינת המעות, יש כמה מנהגים:
(א) דעת הרמ"א: בתענית אסתר, לפני תפילת מנחה.
(ב) דעת המשנה ברורה: עיקר המנהג בשחרית קודם מקרא מגילה, "ועכשיו נוהגין ליתן מחצית השקל קודם מנחה (בתענית אסתר), ובשחרית מעות מגילה".
(ג) דעת הרב עובדיה יוסף: בליל פורים לפני קריאת המגילה.
- ג. מאיזה גיל נותנים זכר למחצית השקל? לפי הרמ"א (תרצד, א) "אין חייב ליתנו רק מי שהוא מבן עשרים ולמעלה", אולם ה"משנה ברורה" כתב שזה הוא רק לדעת ר' עובדיה מברטנורא, אבל התוספות יום טוב סובר שחייבים מגיל שלש עשרה (בר מצוה), "אבל המנהג הוא ליתן אפילו בעד בניו הקטנים".
- ד. האם גם נשים חייבות? לדעת ה"מגן אברהם" - נשים פטורות (וכך פסק ערוך השולחן), ולדעת "הגהות מיימוניות" - נשים חייבות.
- ה. כמה נותנים זכר למחצית השקל? הרמ"א כתב: "יש ליתן ג' חצאי גדולים במדינות אלו במדינות אלו כי אין מטבע ששם מחצית עליה מלבד זו, ובמדינת אויסטרייך יתנו ג' חצאי ווינר שנקראו גם כן מחצית, וכן לכל מדינה ומדינה". מדברים אלו משמע שיש לתת מטבע הנוהגת באותה מדינה ונקראת "חצאי" (לכאורה חצי ש"ח שלנו. ויש נוהגים לתת מטבע של חצי דולר העשוי מכסף). אולם יש הנוהגים ליתן את השווי של מחצית השקל המקורי שהיה בזמן התורה (10 גרם כסף). השווי (נכון לזמן כתיבת ההלכות) של מחצית השקל השנה הוא 21 שח. את הסכום המדויק נפרסם בערב פורים.

מצוות היום

בפורים יש ארבע מצוות:

- 1) קריאת המגילה.
- 2) משלוח מנות.
- 3) מתנות לאביונים.
- 4) סעודת פורים.

קריאת המגילה:

- א. מגילה נקראת בליל פורים מצאת הכוכבים ועד עלות השחר, וביום הפורים מהנץ החמה עד שקיעתה.
- ב. המגילה נקראת גם ביחידות (בברכות ומתוך מגילה כשרה), אולם עדיף לקראה בציבור גדול משום "ברוב עם הדרת מלך".
- ג. בקריאת המגילה חייבים אנשים ונשים, אולם נחלקו הפוסקים אם חיוב הנשים זהה לחיוב הגברים. הנפקא-מינה בין שתי השיטות תהיה בשאלה אם נשים יכולות להוציא גברים ידי חובה, ובשאלה זו נחלקו המחבר הסובר שכן, והרמ"א הסובר שלא (סימן תרפט סעיף ב), אולם ברור שנשים יכולות להוציא נשים אחרות ידי חובה, אם כי יש סוברים שלא יעשו כן "בפני נשים רבות".
- ד. גם ילדים קטנים חייבים לשמוע קריאת המגילה מדין "חינוך", אולם כל זה אמור בילדים המסוגלים לשבת בשקט, ולא בכאלה המפריעים. [על דברי ה"שולחן ערוך" (אורח חיים סימן תרפט סעיף ו): "מנהג טוב להביא קטנים וקטנות לשמוע מקרא מגילה", כותב ה"משנה ברורה" (ס"ק יח): "ועכשיו בעוונותינו הרבים נהפוך הוא שלבד שאינם שומעים אלא הם מבלבלים שגם הגדולים אינם יכולים לשמוע וכל ביאתם הוא רק להכות את המן ובה אין האב מקיים מצות חינוך כלל. ובאמת מצד מצות חינוך צריך כל אב להחזיק בניו הקטנים אצלו

ולהשיג עליהם שישמעו הקריאה וכשיגיע הקורא לזכור שם המן האגגי רשאי הקטן להכותו כמנהגו אבל לא שיהיה זה עיקר הבאת הקטן לבית הכנסת".

- ה. לפני קריאת המגילה **בערב** מברכים אליבא דכל הדעות שלש ברכות: "על מקרא מגילה", "שעשה ניסים", "שהחיינו". לאחר קריאת המגילה מברכים ברכת "הרב את ריבנו". את הברכות שלפני הקריאה מברכים אפילו ביחיד, ואילו את הברכה שלאחריה - רק בציבור.
- ו. לפני קריאת המגילה **ביום** מברכים אליבא דכל הדעות "על מקרא מגילה" ו"שעשה ניסים", ואילו לגבי ברכת "שהחיינו" נחלקו הדעות: דעת הרמב"ם שאין לברך, וכן נוהגים הספרדים, ואילו דעת רבנו תם לברך, וכן נוהגים האשכנזים.
- ז. בברכת "שהחיינו" יש לכוון גם על שאר מצוות היום: משלוח מנות וסעודת פורים.
- ח. נשים הקוראות מגילת אסתר: הרמ"א (תרפט, ב) כתב: **"ויש אומרים אם האשה קראה לעצמה מברכת לשמוע מגילה, שאינה חייבת בקריאה"**, אולם פוסקים רבים (כולל "אשכנזים") אינם מחלקים, ולמעשה ברוב המקומות נהגו שאשה הקוראת, או שאיש קורא להוציאה ידי חובה - מברכים "על מקרא מגילה".
- ט. גם כאשר קוראים את המגילה במעמד עשר נשים (וכמובן אף יותר) - מברכים לאחר הקריאה ברכת "הרב את ריבנו".
- י. אין לדבר בזמן קריאת המגילה, מתחילת הברכה הראשונה עד סוף ברכת "הרב את ריבנו". בזמן שהקורא מברך - אין לענות "ברוך הוא וברוך שמו", אלא "אמן" בלבד.
- יא. נוהגים שכל הציבור אומר בקול רם ארבעה פסוקי גאולה: "איש יהודי היה בשושן הבירה", "ומרדכי יצא מלפני המלך", "ליהודים היתה אורה", "כי מרדכי היהודי", והקורא חוזר וקורא בקול אותם הפסוקים. במקומות רבים נהוג שגם את עשרת בני המן קורא כל הציבור (בנשימה אחת) ואחר כך בעל הקריאה.
- יב. יש נוהגים לכפול שני פסוקים שיש ספק לגבי ניסוחם המדויק:

פרק ח פס' יא: **"להשמיד להרג ולאבד"** - **"להשמיד ולהרג ולאבד"**.

פרק ט פס' ב: **"ואיש לא עמד בפניהם"** - **"ואיש לא עמד לפניהם"**.

משלוח מנות:

- א. חובה על כל איש ואשה לשלוח לפחות שתי מנות (מנה = אוכל מוכן לאכילה מיידית) לאדם אחד. מכיוון שהמקובל אצלנו הוא ששולחים "מנות משפחתיות", רצוי לכוון שמשלוח מנות אחד לפחות ישלח הבעל, ומשלוח מנות אחד תשלח האשה.
- ב. גם משקה (יין/מיץ) נחשב ל"מנה".
- ג. ה"מנה" צריכה להיות מכובדת, ולא יוצאים ב"כזית".
- ד. הערה חשובה בענין משלוח מנות: במקרים רבים, עוגות הנאפות בבית, פטורות מהפרשת חלה היות שכמות הקמח פחותה מהחייב. אולם כלל חשוב בהלכות חלה הוא "הסל מצרפן לחלה", היינו אם מכניסים מספר דברי מאפה לסל אחד - הם מצטרפים לשיעור החייב. ועל כן, אם בבית אוספים את כל המנות הנשלחות, לכלי אחד (אפילו מגש אחד, או תא הקפאה אחד) יתכן שמתחייבים בהפרשת חלה! ולמעשה במקרה כזה ראוי להפריש בלא ברכה.

מתנות לאביונים:

- א. חובה על כל איש ואשה לתת ביום הפורים שתי מתנות לשני אביונים. מעיקר הדין יוצאים בפרוטה לכל עני, אולם כבר כתב הרמב"ם (הלכות מגילה פרק ב הלכה יז): **"מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה שנאמר: להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים."**
- ב. "מתנות לאביונים" יכולים להיות או מעות או מאכלים, וחשוב שהעניים יקבלו זאת ביום פורים עצמו. לקראת פורים יתפרסמו בבתי הכנסת הודעות על אפשרות העברת מתנות לאביונים בו ביום.

סעודת פורים:

- א. מצוה להרבות בסעודת פורים, ומצוותה ביום יד ולא בליל יד. נהוג לעשותה בשעות אחר הצהריים לאחר תפילת מנחה. [בירושלים, השנה, נוהגים להקדים סעודת פורים בגלל ערב שבת.]
- ב. נחלקו הפוסקים אם חייבים לאכול פת בסעודה זו (כמו בשבת).
- ג. בענין שתיית יין, ידוע מאמר הגמרא: **"חייב אינו לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי"**, אולם נחלקו הפוסקים אם משמעות דברים אלו כפשוטם. כך אמנם משמע

מדברי מרן בשולחן ערוך (תרצה, א), אולם הרמ"א פסק: **"ויש אומרים דאין צריך שישתכר כל כך אלא ישתה יותר מלימודו"**.

אבלות בפורים

- א. אָבֵל היושב "שבעה" בפורים, אינו נוהג אבלות בפרהסיא (ומותר בנעילת הסנדל ובישיבה על כסא) ואסור רק בדברים שבצנעה, אבל ממעט בשמחה.
- ב. לענין יציאה מביתו לבית הכנסת: בליל פורים ראוי להחמיר (אלא אם כן אין לו אפשרות לארגן מנין בביתו), ולהקל ביום פורים, אולם אין להתיר יציאה מביתו שלא לצורך.
- ג. אָבֵל (אפילו בימי השבעה, והוא הדין בשלושים או בתוך י"ב חדש על הוריו) חייב לשלוח מנות (וישלח את המינימום ההכרחי), אבל אין שולחים לו מנות (כמובן שאפשר לשלוח לבני משפחתו).
- ד. אָבֵל חייב בסעודת פורים, אולם רצוי לערוך את הסעודה רק בחוג המשפחה.

בן עיר ("פרוז") ובן כרך ("מוקף")

- א. רוב תושבי הארץ "יושבים בערי הפרוזות", ולכן חוגגים את פורים ביום יד באדר, בעוד שתושבי ערים המוקפות חומה מימות יהושע בן נון חוגגים בטו. דין זה נוהג למעשה רק בירושלים. בערים העתיקות המסופקות (חברון, טבריה) נוהגים לקרוא את המגילה ביד בברכה, ובטו בלא ברכה (שאר מצוות היום, כולל אמירת "על הנסים" - בשני הימים).
- ב. רבים וטובים עוררו את השאלה מתי יש לחגוג את פורים באפרת, היות שמנקודות מסוימות באפרת רואים את העיר העתיקה של ירושלים ואת הר הבית. בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תרפ"ח סעיף ב) נפסק: **"וכן הכפרים הנראים עמהם (עם הכרכים המוקפות חומה), אפילו אינם סמוכים, כגון שהם בהר, או שסמוכים להם, אפילו אינם נראים עמהם, כגון שהם בעמק, ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל."** אפרת, כידוע, רחוקה מירושלים יותר ממיל (כקילומטר) הרי שדינה כדין עיר פרוזה שקוראת ביד באדר. הרב משה שטרנבוך ב"תשובות והנהגות" (כרך ג סימן רל"ד) כותב: **"היתר מטעם 'נראה' קשה לסמוך עליו, ראשית דעת הפרי חדש וברכי יוסף שאם נראה יותר ממיל קוראים ביד באדר, וכן דעת הגר"א שם דפשיטא ליה מהגמרא כדבריהם שנראה הוא תוך מיל דווקא, אבל גם אי נימא שדין נראה הוא גם ביותר ממיל, מסתבר דמיירי בנראה להדיא, כמבואר במאירי, ושם לא נראה תמיד ולא להדיא, וכל שכן לדעת ציץ הקודש זצ"ל ובספר עיר הקודש והמקדש שצריך שיהא כל הכרך נראה דווקא"**, ואין זה המצב בין אפרת לירושלים.
- ג. לגבי מי שנוסע מעיר לכרך - העיקרון הקובע בדרך כלל הוא ש"פרוז בן יומו" נחשב פרוז, ו"מוקף בן יומו" נחשב מוקף. הזמן הקובע להגדרתו כפרוז או מוקף הוא היכן הוא נמצא כשמאיר היום.
- ד. ולכן: תושב עיר פרוזה (אפרת) הנוסע מעירו לירושלים ביום חמישי (יד באדר - פורים דפרזים) לאחר הנץ החמה (גם אם דעתו להישאר ללון שם בליל טו), חייב בכל מצוות הפורים ביום יד (כולל סעודת פורים) ופטור לחלוטין ביום טו. (לדעות מסוימות המסתמכות על הירושלמי הוא חייב גם בטו).
- ה. אם הוא נוסע לירושלים בליל יד באדר (ויהיה בירושלים גם בעלות השחר של יד וגם של טו) חייב בכל הלכות פורים רק ביום טו באדר (כמו ירושלמי).
- ו. אם הוא חוזר ביום יד לעירו (היינו: בעלות השחר של יום יד היה בירושלים וביום טו בעירו) הרי הוא "ספק", ולכן עדיף להישאר בירושלים ביום טו כדי שיהא חיובו ביום טו בלבד (כדין מוקף). אם בכל זאת הוא חוזר בליל טו - קורא בשני הימים בלי ברכה.